

PRILOZI ZA POVIJEST KOPRIVNICE I OKOLICE U VRIJEME »PODRAVSKE REPUBLIKE« (7. XI. 1943. — 9. II. 1944.)

SUPPLEMENT TO THE HISTORY OF KOPRIVNICA AND ITS SURROUNDINGS AT THE TIME OF THE »PODRAVSKA REPUBLIC« (7 NOV 1943 — 9 FEB 1944)

Vladimir ŠADEK

Koprivničko-križevačka županija

Koprivnica

Primljeno / Received: 25. 8. 2016.

Prihvaćeno / Accepted: 29. 11. 2016.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 94(497.5Koprivnica)“1943/1944”

323.27(497.5-3Podravina)“1943/1944”

SAŽETAK

Nakon pada Italije i premještaja vojnih snaga NDH iz sjeverne Hrvatske na druga područja, u jesen 1943. partizanske snage ostvaruju niz vojnih pobjeda te osvajaju područje između Varaždina i Virovitice, poznato kao oslobođeni prostor »Podravske republike«. U studenom 1943. oslobođena je i Koprivnica koja postaje centar »Podravske republike«. Na cijelom području razvija se civilni život pod vlašću NOO-a, s raznim kulturnim, prosvjetnim i propagandnim aktivnostima. Ulaskom u Koprivnicu partizani su se domogli velike količine hrane i materijala, koja je otpremljena iz Podravine, a nastupila je i odmazda prema zarobljenim i uhićenim suradnicima ustaškog režima. Partizani započinju s mobilizacijom koja je bila polovično uspješna jer mnogi Podravci odbijali su odlazak na ratišta izvan svog kraja, no ipak je doprinijela osnivanju novih vojnih postrojbi i jačanju NOV-a. Podravski stanovnici su u većini bili pristaše HSS-a, koji su se plašili komunističke vlasti zbog eventualnih poslijeratnih revolucionarnih mjera na selu i ukidanja vjerskih sloboda po uzoru na SSSR. »Podravska republika je prestala postojati u veljači 1944. nakon snažnog ustaškog napada, uslijed kojeg su počinjeni veliki ratni zločini u potkalničkim selima.

Ključne riječi: »Podravska republika«, partizani, ustaše, NDH, Koprivnica, Podravina

Key words: »Podravska Republic«, Partisans, Ustasha, Independent State of Croatia, Koprivnica, Podravina

UVOD

Kada govorimo o razdoblju Drugog svjetskog rata na području Podravine, među javno najspominjanim i najpopularnijim temama zasigurno su događaji vezani uz razdoblje partizanske »Podravske republike«. O tom razdoblju napisano je nekoliko publicističkih radova, a oni se ponajviše bave samom bitkom za Koprivnicu u studenom 1943. te nastankom većeg dijela oslobođenog teritorija na području Podravine. Možemo podijeliti ove radove na one koji su nastali u vrijeme socijalističke Jugoslavije i one koji su napisani u vrijeme hrvatske samostalnosti. Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća objavljena su četiri rada u kojima se ova tematikom spominje u Podravskom zborniku, a objavljeno je i više članaka u koprivničkim novinama »Glas Podravine«.¹

¹ Članci objavljeni u Glasu Podravine mogu se pronaći na sljedećem linku: Digitalizirani arhiv Glasa Podravine 1950. – 2008., URL:<http://dkt.arhivpro.hr/index.php?doctype=1&vrstak=1&year=2008> (20. siječnja 2016.)

U Podravskom zborniku radove u kojima se spominje navedena tema pisali su Božena Loborec, Franjo Horvatić, Zdravko Dizdar i Ante Dobrila Pepo.² Dobrila kao suvremenik tih događanja i zapovjednik Koprivnice nakon što su je partizani zauzeli u studenom 1943. pisao je o borbama i životu u oslobođenoj Koprivnici i u svojoj knjizi »Prilozi za povijest NOB-a koprivničkog kraja« (u zasebnom poglavlju), te članku »Život i rad u oslobođenoj Koprivnici (7. XI. 1943. — 9. II. 1944.)« koji je objavljen u zborniku »Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji«.³ Spomenuti radovi su u duhu svoga vremena pisani s pozicije pobjednika. Može se primijetiti da je jednim dijelom arhivska građa u ovim radovima i korištena, no primjetno je izostavljanje dijelova koji pobjedničkim snagama nisu išli u prilog ili su pak takve pojedinosti zanemarene.

U vrijeme hrvatske samostalnosti »Podravskoj republici« je posvećeno puno manje prostora. Njome se bavi Zvonimir Despot u jednom dijelu svoje knjige »Vrijeme zločina«.⁴ Najvećim dijelom se bavi opisivanjem bitke za Koprivnicu i događajima nakon partizanskog preuzimanja vlasti u gradu, a koristi svjedočanstva iz izvora i dijelom dotad objavljene radove. Radovi Despota i Franje Horvatića donose i zanimljive pretiske i prikaze letaka i plakata koji su tiskani u vrijeme »Podravske republike« u Koprivnici. Dio ovih materijala čuva se danas u Muzeju grada Koprivnice.

Spomenuta publicistika bila je baza i za novinske članke o ovoj temi, kao što je npr. članak o »Podravskoj republici« objavljen u magazinu Vojna povijest iz studenog 2013.⁵ Isto tako prilog o partizanskom zauzimanju Koprivnice i formiranju »Podravske republike« prikazan je u TV kalendaru Hrvatske televizije.⁶ U prilogu se ističe kako su velikom pobjedom u bitci za Koprivnicu partizani osvojili važno središte sjeverozapadne Hrvatske, što je bio vrhunac uspješnih akcija kojima je stvorena tzv. »Podravska republika«, prostor od Varaždina do Virovitice te od mađarske granice do Križevaca i Bjelovara. Ističe se i kako je poslijeratna opća i vojna historiografija gotovo u cijelosti zanemarila ovu važnu pobjedu Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) naspram drugih događaja 1943. godine. Ova konstatacija uvelike je točna, a potvrđuje je i nevjerojatna činjenica da o spomenutom fenomenu dosad nije napisan niti jedan znanstveni rad.

Sve navedeno daje naslutiti da javnost nije u potpunosti upoznata sa svime što se na području Podravine događalo u tri mjeseca (od studenog 1943. do veljače 1944.) partizanskog kontroliranja velikog dijela sjeverne Hrvatske. Odgovor na ova pitanja može dati analiza izvorne arhivske građe iz tog razdoblja te usporedba s dosadašnjim saznanjima zadane tematike. Upravo zato odlučio sam se na pisanje ovog članka. Kako je Koprivnica bila središte »Podravske republike« i najznačajnije mjesto sjeverne Hrvatske koje su partizani zauzeli u jesen 1943. ovaj rad bit će fokusiran na zbivanja upravo u koprivničkoj Podravini.

Za temu koju obrađujem važan izvor informacija pruža građa objavljena u zbirci »Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945.«, objavljena u deset svezaka.⁷ Ova povijesna građa sadrži brojne dokumente vezene uz područje Podravine koji se nalaze u četrdesetak raznih arhiva u Hrvatskoj i Beogradu. Najviše objavljenih dokumenata proizvedeno je na strani

² Božena LOBOREC, Koprivnički grafičari i tiskara Papuk, Podravski zbornik 5, Koprivnica 1979., str. 26. – 41. ; Franjo HORVATIĆ, Proglasi, leci, plakati oslobođene Koprivnice 1943. i 1944. godine, Podravski zbornik 5, Koprivnica 1979., str. 42. – 50. ; Zdravko DIZDAR, Razvoj NOB-a u Podravini u 1943. godini, Podravski zbornik 9, Koprivnica 1983., str. 7. – 31. ; Zdravko DIZDAR, Pregled razvitka NOP-a u Podravini 1944. godine, Podravski zbornik 10, Koprivnica 1984., str. 5. – 27. ; Ante DOBRILA PEPO, Život oslobođene Koprivnice 7. XI. 1943. do 9. II. 1944., Podravski zbornik 1, Koprivnica 1975., str. 62. – 76.

³ Ante DOBRILA PEPO, Prilozi za povijesti NOB-a koprivničkog kraja, Koprivnica, 1983. ; Ante DOBRILA PEPO, Život i rad u oslobođenoj Koprivnici (7. XI 1943 — 9. II 1944.), Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, Varaždin, 1976., str. 566. – 586.

⁴ Zvonimir DESPOT, Vrijeme Zločina, Zagreb – Slavonski Brod, 2007.

⁵ Podravska republika, Vojna povijest, br. 32, Zagreb, 2013. ; URL: <http://vojnepovijest.vecernji.hr/broj-32-vp/podravska-republika-908093> (30. svibnja 2016.)

⁶ Partizani zauzimaju Koprivnicu 1943. TV kalendar, URL: https://www.youtube.com/watch?v=JOUNOG_q17Q (18. siječnja 2016.)

⁷ Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945., Zagreb, 1981. – 1989., knjige 1 – 10

Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), no ima i građe režimskih i vojnih struktura NDH. Bez obzira na to, te činjenicu što je Građa tiskana u vrijeme socijalističke Jugoslavije tijekom '80-ih godina, radi se o prvorazrednom izvoru dokumenata u kojoj je objavljeno puno materijala u kojima se objektivno prikazuju zbivanja na terenu. Ovaj izvor je malo ili selektivno (prije 1990.) korišten u dosadašnjim istraživanjima o »Podravskoj republici«. Uz ovu građu koristit ću i dokumente iz Hrvatskog državnog arhiva koji se nalaze u fondovima OZNA i Okružni komitet KPH Bjelovar, koji sadrže zanimljive dokumente vezane uz »Podravsku republiku«.⁸

Dosad objavljeni radovi ističu važnost postojanja »Podravske republike« za razvoj NOP-a na području sjeverozapadne Hrvatske, a u posljednjih 25 godina otvorene su teme koje se bave i kontroverznim postupcima partizanske »narodne vlasti«. Meni će zadatak biti da proučavanjem izvora prikazem najvažnije događaje uz objektivni prikaz postupanja obiju zaraćenih strana. Isto tako pokušat ću fenomen »Podravske republike« dovesti u kontekst ratnih zbivanja u kasnijoj fazi rata.

Naime, najveći dio Podravine je do jeseni 1943. i kapitulacije Italije bio lišen većih ratnih zbivanja, ako izuzmemo diverzije partizana i povremene sukobe u kojima su ustaške vlasti dominirale. Osim manjinskih naroda Srba, Židova i Roma nad kojima je počinjen strašan zločin, širi slojevi stanovništva relativno su mirno živjeli do tog perioda. To se drastično promijenilo u posljednjim mjesecima rata. Nakon pada Podravske republike u veljači 1944. vlast u Podravini preuzela je zloglasna Crna legija na čelu s Rafaelom Bobanom koji je uveo strahovladu i donio Podravicima svakodnevnu bojazan za vlastite živote.⁹ S druge strane se i ojačani narodnooslobodilački pokret sukobljavao s ustaškim pristašama pa su Podravci od veljače 1944. do kraja rata zapravo živjeli između dvije vatre. Zbivanja u tri mjeseca Podravske republike tome su uvelike pridonijela.

U ovom dijelu valja se također osvrnuti i na sam pojam »Podravske republike«, budući da se partizanski teritorij sjeverozapadne Hrvatske oslobođen krajem 1943. i početkom 1944. nikad službeno nije tako nazivao. Ovo područje kolokvijalno je nazivano »Podravskom republikom«, a strukture NOP-a su u službenim dokumentima ova područja jednostavno nazivale oslobođenim teritorijem ili slobodnim teritorijem, bilo da se govorilo o području sjeverozapadne Hrvatske ili pojedinih kotara, mjesta i sl. Režimske novine iz 1945. i 1946. isto tako ne spominju pojam »Podravske republike«.¹⁰ Tjednik »Glas Podravine« koji izlazi u Koprivnici od 1950. redovito je pisao o proslavama u spomen na oslobođenje Koprivnice 1943., jer povodom 7. studenoga slavi se i Dan grada, no pojam »Podravske republike« se ni u ovim novinama ne spominje.¹¹

Vojna enciklopedija iz 1974. ističe pojam slobodnog teritorija u Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, u sklopu kojeg spominje i termin »partizanska republika«.¹² Slobodi teritorij se u ovoj enciklopediji definira kao manje ili veće područje koje je oslobođeno u borbi protiv kvislinga i okupatora, na kojem su se nalazile partizanske jedinice i na kojem je djelovala narodna vlast, kao i organizacije KPJ, razne narodnooslobodilačke i antifašističke organizacije, sudovi, uprava, itd. Navodi se između ostalog primjer kako je u oružanom ustanku 1941. u Bosni stvoreno prostrano područje slobodnog teritorija koje je nazvano i »Drvarskom republikom«.

Prvi veći oslobođeni teritorij pod kontrolom partizana na jugoslavenskom području bila je »Užička republika«, što je pojam koji se isto tako nije službeno koristio od strane struktura NOP-a. Autor knjige o »Užičkoj republici« Venceslav Glišić pojasnio je u predgovoru knjizi zašto je tome bilo tako. Istaknuo je da rukovodstvo KPJ nije dozvoljavalo proglašavanje i spominjanje republike kako to ne bi izazivalo asocijacije da komunisti žele preuzeti vlast, što je potencirala suprotstavljena strana. U kvislinškom

⁸ Hrvatski državni arhiv (HDA): 01.1491 : OZNA ; 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar

⁹ Djelovanje Rafaela Bobana na području Podravine detaljnije je opisano u radu: Josip JAGIĆ, Biti vitez u NDH: Elementi biografije Rafaela Bobana, URL:<http://www.slobodnifilozofski.com/2016/03/josip-jagic-biti-vitez-u-ndh-elementi.html> (20. travnja 2016.)

¹⁰ Podravske novine, Koprivnica, 8(1945.) ; 9(1946.)

¹¹ Digitalizirani arhiv Glasa Podravine 1950. – 2008., URL:<http://dkt.arhivpro.hr/index.php?doctype=1&vrstak=1&year=2008> (20. siječnja 2016.)

¹² Slobodna teritorija u NOR naroda Jugoslavije, Vojna enciklopedija, knjiga 8, Beograd, 1974., str. 676. – 679.

tisku se kasnije pojavio naziv »Užička komunistička republika«, a 1942. u tisku u SSSR-u također pojam »Užička republika«. Takav naziv je nakon rata i stanovništvo prihvatilo pa je postepeno ušao i u historiografiju.¹³ U zborniku radova o »Bihačkoj republici«, u uvodnom tekstu kojeg potpisuje sam Josip Broz Tito navodi se da je Bihać krajem 1942. postao glavni grad oslobođenog teritorija kojeg je narod nazvao »Bihaćka republika«.¹⁴

U tom kontekstu možemo promatrati i naziv »Podravske republike« i složiti se s konstatacijom povjesničara Milivoja Dretar koji u knjizi Slobodna Podravina navodi da su sami stanovnici oslobođeni teritorij sjeverne Hrvatske nazivali »Podravskom republikom«.¹⁵ Da je historiografija koristila termin »partizanska republika« potvrđuju knjige o oslobođenim područjima objavljene u vrijeme SFRJ, radi kojih se u stručnoj javnosti uvriježio i naziv »Podravska republika«.¹⁶

NASTANAK »PODRAVSKE REPUBLIKE«

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. došlo je do značajnog preusmjerenja vojnih snaga NDH i Wehrmachta iz sjeverne Hrvatske prema Dalmaciji radi zauzimanja što boljih pozicija na teritoriju koji je ranije Italija kontrolirala. Snage Narodnooslobodilačke vojske (NOV) su iskoristile novonastalu situaciju i organizirale niz napadačkih akcija na slabije branjen teritoriju. U početku su organizirane diverzije na željezničku i telekomunikacijsku infrastrukturu, a nakon toga i složenije napadačke akcije. Uništena je važna željeznička linija između Koprivnice i Križevaca, te je režim NDH prometnu komunikaciju s Mađarskom bio prisiljen provoditi zaobilaznim pravcem, linijom Križevci – Bjelovar – Kloštar – Koprivnica – Mađarska. Ubrzo nakon toga kreću i napadi na infrastrukturu u đurđevačkoj Podravini, a posebno nakon što je u rujnu 1943. formiran Bjelovarski partizanski odred. Sve ovo dovelo je do pada morala vojnih jedinica na strani ražima NDH, te se povećao priljev domobrana u redove partizana. Partizanske snage pojačano su grupirane na Kalniku i Ivančici te okolici Podravine, pa dolazi do napada partizana i na jača uporišta. U drugoj polovici rujna snage NOV-a su zauzele Novi Marof i Varaždinske Toplice, a početkom listopada i Ludbreg. Koprivnica se tako našla u okruženju partizana te je bila prometno i komunikacijski odsječena od Zagreba i Varaždina. Čekao se trenutak kad će uslijediti i napad na ovaj grad, koji je za NDH i njemačku vojsku bio važan kao prometno središte ključno za komunikaciju iz središnje Hrvatske prema Mađarskoj. Nakon osvajanja Ludbrega partizani su uništavali sve prometnice, objekte i komunikacijske pravce prema Koprivnici, radi njenog potpunog odsijecanja. Ustaške vlasti imale su informacije o grupiranju partizanskih jedinica, no nisu mogle spriječiti ono što je ubrzo uslijedilo.¹⁷

Napad partizanskih jedinica na Koprivnicu započeo je u pola noći s 6. na 7. studenoga, a datum napada određen je u čast 26. obljetnici Oktobarske revolucije. Napad je izvela 21. brigada iz sastava 28. divizije zajedno s Kalničkim partizanskim odredom. Za rezervu napada je određena 17. udarna brigada, dok su postavljene i zasjede prema Đurđevcu, Križevcima, Varaždinu i drugim smjerovima odakle su se mogla očekivati pojačanja za snage koje su branile Koprivnicu.¹⁸

Prema analizi partizanskog Štaba druge operativne zone obrana Koprivnice nije bila dobro organizirana jer vanjski pojas utvrđenja grada nije bio ni uspostavljen a postrojbe u gradu nisu raspolagale s

¹³ Venceslav GLIŠIĆ, Užička republika, Beograd, 1986., str. 7. – 8.

¹⁴ Bihaćka republika : Zbornik članaka, prva knjiga, Bihać, 1965., str. 9. – 10.

¹⁵ Milivoj DRETAR, Slobodna Podravina, Zagreb, 2013., str. 41.

¹⁶ Primjer su knjige: Ratne uspomene Koste Nađa; Bihaćka republika (1982.), Užička republika - Zbornik sećanja, Bihaćka republika : zbornik članaka (1965.), Durmitorska partizanska republika (1979.), Više o ovim knjigama na Internet stranici: Dokumenti i knjige o Drugom svetskom ratu na teritoriji Jugoslavije i povezanim zbivanjima, <http://www.znaci.net/> (9. lipnja 2016.) Termin »Podravska republika« u svojim radovima spominje Zdravko Dizdar: DIZDAR, Razvoj, str. 30. ; DIZDAR, Pregled razvitka, str. 6.

¹⁷ Više o ovim događajima: DIZDAR, Razvoj, str. 23. – 26. ; DOBRILA Pepo, Prilozi, str. 131. – 142. ; DOBRILA Pepo, Život, str. 62. – 64. ; DESPOT, Vrijeme, str. 110. – 116.

¹⁸ Građa, knjiga 7, dokument 51, str. 194. – 199., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 15. studenoga 1943. ; DOBRILA Pepo, Prilozi, str. 131. – 136.

težim naoružanjem.¹⁹ Partizani su nakon početka napada brzo napredovali i za dva sata uništili bunkere. Borbe u gradu su trajale sve do 19 sati 7. studenoga kada su partizani potisnuli snage koje su branile grad, koje su se povukle u vojarnu i tvornički krug »Danica«.²⁰ Zrakoplovstvo je 8. studenoga bombardiralo i mitraljiralo partizanska uporišta te bacilo streljivo u vojarnu gdje su se jedinice NDH povukle. Borbe na tim lokacijama su potrajale do 9. studenoga kad su partizani potpuno zagospodarili područjem. Ustaške postrojbe su u nekoliko navrata bezuspješno pokušale izvesti protunapad. Nakon što su postrojbe utvrđene na Danici i vojarni poražene, izvršile su prodor prema Mađarskoj i Prekodravlju te je većina jedinica izvučena bez borbe.

Partizani su uoči napada u Koprivnici imali svoje saveznike koji su im slali informacije što im je i olakšalo osvajanje grada. To potvrđuje ustaški satnik Martin Nemeč koji 2. studenoga 1943. u pismu ministru unutarnjih poslova Mladenu Lorkoviću ističe gradske uglednike i pojedince za koje su postojale informacije da surađuju s partizanima.²¹ Pripadnik Bijele garde Viktor Galinec pak nakon svog uhićenja u studenom 1943. navodi da su već tijekom rujna stigle prijave protiv pojedinih Koprivničana radi suradnje s partizanima. U listopadu je temeljem tog uhođenja bila sastavljena »crna lista« od 16 osoba koje su trebale biti likvidirane.²² No druga strana je imala drugačije viđenje situacije. U izvješću partizanskog Područnog obavještajnog centra za Gornju Hrvatsku nadređenima stoji da je Koprivnica prije zauzimanja grada bila vrlo slabo nastrojena prema NOP-u, pa su komesari još tri tjedna prije napada tražili simpatizere u gradu s kojima bi uspostavili komunikaciju.²³ Istina je vjerojatno negdje u sredini. Partizanskih simpatizera i suradnika je u Koprivnici zasigurno bilo, no mnogi opet nisu bili aktivni u većem broju zbog straha od represije ustaškog režimskog aparata, ali s druge strane napadači su imali ključne informacije o situaciji u gradu koje su im olakšale vojni uspjeh.

U borbama za Koprivnicu snage NDH su prema izvješću Štaba druge operativne zone od 14. studenoga imale preko 250 mrtvih i ranjenih, dok su kod partizana poginula 42 vojnika a 17 ih je bilo ranjeno. U izvješću Štaba napisanom dan kasnije podaci o žrtvama bili bitno drugačiji. Prema njima su snage NDH imale 60 mrtvih, a partizani 29 mrtvih. Zarobljeno je oko 400 vojnika koji su branili grad.²⁴ U dnevnom izvještaju Glavnog stožera domobranstva od 10. studenoga 1944. navedeno je da je u napadu na Koprivnicu sudjelovalo 2000 partizana, dok je grad branilo 740 vojnika.²⁵

U pomoć ustaškim snagama u Koprivnici su u vrijeme bitke poslana pojačanja iz Križevaca, Bjelovara i Varaždina, ali ove jedinice nisu imale uspjeha. Vojnici Bjelovarskog odreda su se u Novigradu Podravskom sukobili s ustaškim pojačanjima iz Bjelovara koja su krenula u pomoć napadnutoj Koprivnici. Partizanske snage su sredinom studenoga ušle i u Kloštar Podravski i Pitomaču, te su počele pripreme za napad na Đurđevac.²⁶

Štab Druge operativne zone donio je odluku da napad na Đurđevac izvedu dva bataljuna 17. udarne brigade, a da dva bataljuna budu u rezervi, pa je određeno da se ove postrojbe odmore u Novigradu.²⁷

¹⁹ Građa, knjiga 7, dokument 51, str. 194. – 199., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 15. studenoga 1943.

²⁰ Isto, dokument 48, str. 187. – 189., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 14. studenoga 1943. ; dokument 51, str. 194. – 199., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 15. studenoga 1943.

²¹ DESPOT, Vrijeme, str. 111. – 124., Pismo ustaškog satnika Martina Nemca od 2. studenoga 1943.

²² HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2 , str. 58. – 60., Izvještaj uhićenog Galinca Viktora od 25. XI. 1943.

²³ Isto, POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

²⁴ Građa, knjiga 7, dokument 48, str. 187. – 189., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 14. studenoga 1943. ; dokument 51, str. 194. – 199., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 15. studenoga 1943.

²⁵ Isto, dokument 34, str. 133., Iz dnevnog izvještaja 313 Operativnog odjela Glavnog stožera domobranstva NDH, 10. studenoga 1943. ; dokument 50, str. 191. – 194., Izvještaj zapovjedništva Prvog zbornog područja o neuspješnom prodoru ustaško-njemačkih snaga iz Varaždina i Bjelovara u Koprivnicu, 14. studenoga 1943.

²⁶ DIZDAR, Razvoj, str. 26.

²⁷ Građa, knjiga 7, dokument 60, str. 225. – 226., Naređenje Štaba Druge operativne zone o pripremama za napad na Čazmu i Đurđevac, 17. studenoga 1943.

Međutim kako su jake snage NDH ušle u Viroviticu odustalo se od napada.²⁸ Bjelovarski odred je do prve polovice studenoga uglavnom onesposobio prugu između Kloštra i Koprivnice, ali i izbacio iz prometa i dionicu između Bjelovara i Kloštra.²⁹ Brigada »Braća Radić« je od 23. studenoga nastavila uništavanje pruge od Koprivnice do Križevaca, a Kalnički odred je nakon odlaska 28. divizije s područja Kalnika uništavao prugu i ceste prema Varaždinu.³⁰ Time je koprivnička Podravina bila potpuno odsječena od ostatka Hrvatske pod kontrolom režima NDH.

Snage NDH u Đurđevcu nalazile su se nakon ofenzive partizana na Koprivnicu u okruženju pa su krajem prosinca 1943. odlučile napustiti mjesto. Komanda mjesta Pitomača izvijestila je 31. prosinca da su ustaše natovarile 170 kola i da sigurno napuštaju Đurđevac u smjeru Mađarske.³¹ Ustaše su mjesto napustili prvenstveno zato što su ostali bez streljiva, pa su partizani bez gubitak ušli u Đurđevac.³² Već 1. siječnja 1944. jedinice Bjelovarskog odreda bile su u Đurđevcu, uz minimalne okršaje s ustaškim jedinicama u povlačenju.³³ Napuštanje Đurđevca Štab druge operativne zone NOV i PO Hrvatske ocijenio je kao dokaz slabosti neprijateljskih snaga.³⁴

DRUŠTVENA DOGAĐANJA I ŽIVOT POD VLAŠĆU NOP-A

Članovi Štaba druge operativne zone bili su ponosni zbog činjenice što je Koprivnica sa 12.000 stanovnika bila jedan od većih gradova koje su partizani do tada osvojili. Značaj tog uspjeha bio je još veći ako se uzme u obzir činjenica da je taj grad bio važno željezničko čvorište, čijim je padom prekinuta željeznička veza između NDH i Mađarske.³⁵ Štab II. Operativne zone je odmah 8. studenoga izdao oglas u kojem je svima dano do znanja kako civilnu vlast preuzima Narodnooslobodilački odbor (NOO), a vojnu vlast partizanske jedinice. Zabranjena je svaka samovolja ili pljačka, kao i kretanje prema neprijateljskim uporištima, kretanje gradom je dozvoljeno do 20,30 sati, te su građani koji su posjedovali oružje pozvani su da ga predadu.³⁶

Na sam dan partizanskog zauzimanja Koprivnice gradski NOO pozvao je građane na zbor u prostore kina za dan 10. studenoga 1943. Poziv potpisuje cijeli NOO, kojem je na čelu bio raniji istaknuti HSS-ovac i prijeratni gradonačelnik Koprivnice Tomo Čiković.³⁷ Na zboru je javnim glasovanjem biran, odnosno potvrđen, NOO Koprivnice. Isti dan je na sastanku Štaba 28. divizije donijeta odluka o osnivanju Komande mjesta Koprivnica na čelu s komandantom Antom Dobrilom Pepom.³⁸ Komandi mjesta je nakon formiranja dodijeljeno 20 vojnika, a kasnije i još 30 vojnika Bjelovarskog partizanskog odreda.³⁹ Kako bi se stalo na kraj kaosu koji je neposredno nakon osvajanja grada zavladao Komanda mjesta

²⁸ DIZDAR, Razvoj, str. 26.

²⁹ Građa, knjiga 7, dokument 62, str. 228. – 229., Operativni izvještaj Štaba Bjelovarskog partizanskog odreda o stanju u odredu i akcijama u prvoj polovici studenoga 1943., 17. studenoga 1943.

³⁰ Isto, dokument 190, str. 737. – 745., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama jedinica pod njegovom komandom u prosincu 1943., 28. prosinca 1943.

³¹ Isto, dokument 206, str. 814. – 816., Izvještaj Komande mjesta Pitomača, 31. prosinca 1943.

³² DESPOT, Vrijeme, str. 128.

³³ HDA, 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 1, br. 4389., Sekretar bjelovarskog partizanskog odreda – Izvještaj o stanju i radu bataljunskih biroa Bjelovarskog partizanskog odreda za vrijeme od 25. prosinca 1943. do 15. siječnja 1944., 15. siječnja 1944.

³⁴ Građa, knjiga 8 (1. siječanj – 15. ožujak 1944.), Zagreb, 1988., dokument 1, str. 10. – 11., Naređenje Štaba druge operativne zone NOV i PO Hrvatske bjelovarskom NOP odredu za rad u oslobođenom Đurđevcu, 1. siječnja 1944.

³⁵ Građa, knjiga 7, dokument 48, str. 187. – 189., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 14. studenoga 1943.

³⁶ DOBRILA PEPO, Život i rad, str. 572. – 574.

³⁷ Građa, knjiga 7, dokument 28, str. 110. – 111., Poziv Gradskog NOO Koprivnica građanima na zbor u oslobođenom gradu, 8. studenoga 1943.

³⁸ DOBRILA Pepo, Prilozi, str. 142. – 159.

³⁹ Građa, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

Koprivnica je proglasom 16. studenoga zabranila pljačku pod prijetnjom strijeljanja, a od građana je zatražena predaja oružja i vojnih predmeta.⁴⁰ Kotarski NOO Koprivnica na čelu s predsjednikom Tomom Gažijem počeo je u gradu djelovati 9. studenoga.⁴¹

U gradu su vrlo brzo nakon dolaska partizana stanje normaliziralo pa su i škole nastavile s radom, te je organizirana javna kuhinja. Prema podacima iz knjige tadašnjeg komandanta grada u pekarama se pekao kruh u dovoljnim količinama, mesnice su bile opskrbljene mesom, a održan je i sajam na kojem je bila veća ponuda nego potražnja.⁴² I u izvještaju Oblasnog komiteta za zagrebačku oblast iz sredine prosinca 1943. stoji da se život u gradu normalno odvija, da su mesnice bile pune mesa a pekare kruha.⁴³ Uvedene su mjere protiv špekulanata zbog nabijanja cijena i skrivanja zaliha. Započela je konfiskacija imovine onih trgovaca i obrtnika koji su pomagali režim i njemačku vojsku, te su se neprijateljski odnosili prema NOP-u. Konfiscirana je i imovina ustaških čelnika koji su si prisvojili tuđu imovinu.⁴⁴

Koprivnička bolnica je bila jedina bolnica na teritoriju Podravine i u njoj je u siječnju, uz drugo zdravstveno osoblje, radilo pet liječnika. Kapacitet bolnice je bio 200 kreveta. Cijeli okrug raspolagao je s 22 liječnika, od kojih je osam bilo u partizanima, te pet zubotehničara i jednu sestru pomoćnicu. Partizanski teritorij Podravine imao je devet apoteka.⁴⁵ Brigu oko bolnice u Koprivnici je nakon dolaska partizana preuzeo NOO, te je financiranje zdravstvenih usluga uređeno na način da su imućniji liječenje plaćali dok je za siromašne građane ono bilo besplatno. U Koprivnici je proglašena slobodna trgovina, a samo je jedna pekara radila za potrebe NOV-a. U kožari braće Vedriš u Novigradu Podravskom pronađeno je 7000 kg kože, koja je uzeta te je jedan dio plaćen gotovinom a za drugi dio su izdane priznanice. Kožara je nadalje radila za potrebe vojske. Na Kalniku je organizirana i jedna postolarska radionica koja je od ove kože izrađivala obuću za partizansku vojsku. U radionici je zaposleno 30 postolarskih majstora iz Koprivnice.⁴⁶ Radi pomoći partizanskim vojnicima u organizaciji koprivničke gradske i kotarske organizacije AFŽ-a prikupljalo se rublje, pleli su se šalovi rukavice i majice. Partizanima su logistički pomagali i mnogi obrtnici: brijači, krojači, postolari, mehaničari, apotekari, dok su lovci iz Koprivnice, Hlebina i Molva lovili divljač za vojsku. Stanovništvo je isto tako prikupljalo prehrambene namjernice za vojsku, a pojedinci su dali i novčanu pomoć.⁴⁷

Komanda grada Koprivnice objavila je tijekom prosinca 1943. proglas kako se na Badnjak dozvoljava slobodno kretanje cijelu noć, a na Božić i dan poslije (Štefanje) do ponoći. Dozvola za kretanje gradom tokom cijele noći izdana je i za Novu godinu.⁴⁸ Komunističke vlasti su na ovaj način dodvoravale stanovništvu, jer bilo kakve zabrane vezane uz Božić zasigurno bi mnogima potvrdile strahove o mogućim negativnim postupcima komunista prema crkvi i religiji nakon dolaska na vlast.

Gradski NOO je u prvim danima nakon uspostave vlasti počeo s proizvodnjom većih količina raznih propagandnih tiskovina. Tako su u desetak dana nakon osvajanja Koprivnice tiskani sljedeći materijali: 5000 letaka s imenima gradskih odbornika, 20.000 komada proglasa ZAVNOH-a, broj lista »Naprijed« od 5000 primjeraka, 10.000 komada »Saopćenja štaba II. Operativne zone« i 5000 komada letaka mjesnog NOO-a. Član Centralnog komiteta KP Hrvatske Dragutin Sailia u svojem izvješću iz studenog 1943. ističe da se u Koprivnici kao glasilo NOP-a tada počeo tiskati list »Srpska riječ«, kojem je prvi

⁴⁰ Isto, dokument 51, str. 194. – 199., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 15. studenoga 1943.

⁴¹ DOBRILA Pepo, Prilozi, str. 142. – 147.

⁴² Građa, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

⁴³ DIZDAR, Razvoj, str. 27. – 28.

⁴⁴ DOBRILA PEPO, Život i rad, str. 574. – 575.

⁴⁵ Građa, knjiga 8, dokument 65, str. 319. – 332., Izvještaj Okružnoga NOO Bjelovar o političkoj situaciji, organizacijskom stanju i radu tajništva, komisija i odjela, 4. veljače 1944.

⁴⁶ Isto, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

⁴⁷ DOBRILA PEPO, Život i rad, str. 580. – 581.

⁴⁸ Građa, knjiga 7, dokument 76, str. 163. i 165.

broj u 5000 primjeraka tiskan 10. studenoga.⁴⁹ Tiskara Vinka Vošickog tiskala je u tri mjeseca »Podravske republike« na desetke tisuća kopija raznih letaka, proglasa, novina i drugih materijala. U najviše primjeraka otisnuti su sljedeći materijali: Omladini Jugoslavije, Mladoj generaciji (10.000), Narodima Jugoslavije (10.800), Izjava o ciljevima i načelima NOB-a (15.000), Saopćenje o oslobođenju Koprivnice (10.000), Narodu bjelovarskog kotara (10.000) i Proglas ZAVNOH-a (15.000).⁵⁰

U prvim danima nakon osvajanja Koprivnice s uspjehom su organizirani razni skupovi. Na njima su uzvikivane parole »Tito, Tito, živio drug Tito, živio drug Staljin«.⁵¹

Isto tako u Koprivnici je ubrzo od strane partijskih organizacija pokrenut kulturno-prosvjetni rad, te su priređivane razne kulturne manifestacije. Među prvima su u vježbaonici pučke škole u Koprivnici nastup s programom i plesom priredili vojnici 21. brigade 28. slavonske divizije. U Koprivnici je u siječnju 1944. gostovala kazališna družina okružnog NOO-a, nastupe su priredili glumci iz Zagreba, kao i kazališni amateri iz Koprivnice. Na raznim priredbama u gradu, koje su održavane tijekom partijskih manifestacija nastupali su koprivnički učenici, vojnici, recitatori i razni drugi izvođači.⁵²

U Koprivnici su tijekom siječnja održana i dva prikazivanja filmova epidijaskopom kojima je prisustvovalo 800 ljudi. U Đurđevcu su bila također dva prikazivanja s 450 prisutnih, a u Pitomači isto dva s ukupno 180 posjetitelja. U Koprivnici su održana dva petodnevna tečaja glazbe, a samo na drugom tečaju je bilo oko 80 učitelja i profesora. Osnovana su nova pjevačka društva u Koprivnici (dva), Virju i Đurđevcu. U Koprivnici i Đurđevcu je omogućen i rad razglasnih stanica na kojima su čitani članci iz partizanskih novina i emitirane emisije radija »Slobodna Jugoslavija«. Prosvjedni odjel Okružnog NOO-a u siječnju je obavio pregled pojedinih škola u kotarima Koprivnica i Đurđevac gdje su nastavnici dane upute za daljnji rad. Održavan je tečaj za nove učitelje u selima gdje nastavnog kadra nije bilo, no taj tečaj je zbog mobilizacije prekinut. U Koprivnici je 31. siječnja održana konferencija s odbornicima zaduženima za prosvjetu, te su im dane upute za prosvjetni rad u NOO-ima. Učenicima koprivničke gimnazije održano je pak političko predavanje o povijesti i ciljevima NOB-a.⁵³

JAČANJE NOP-A U PODRAVINI I PROBLEMI S MOBILIZACIJOM

Nakon partizanskog osvajanja Koprivnice snaga NOP-a u Podravini dodatno se povećala. Aktivnošću istaknutijih HSS-ovaca koji su prešli na partizansku stranu krenulo se u osnivanje NOO-a u podravskim selima. Od 12. rujna do 28. studenoga je tako broj NOO-a u kotaru Koprivnica porastao s 21 na 62, a u kotaru Đurđevac s 15 na 34.⁵⁴ Koprivnica je postala centar aktivnosti NOP-a ne samo u Podravini već i na širem području sjeverozapadne Hrvatske. Pojačana je i aktivnost kotarskog komiteta pa dolazi do proširivanja i aktivnijeg rada NOO-a te partijskih organizacija SKOJ-a (Savez komunističke omladine Jugoslavije), USAOH-a (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske) i AFŽ-a (Antifašistička fronta žena).⁵⁵

Štab Druge operativne zone je 5. siječnja 1944. donio naredbu o formiranju Komande Bjelovarskog područja, a komandant područja je trebao svojom naredbom imenovati komandanta mjesta Đurđevac.⁵⁶

⁴⁹ Isto, dokument 67, str. 240. – 246., Izvješće Dragutina Sailia, člana Centralnog komiteta KP Hrvatske, 20. studenoga 1943.

⁵⁰ LOBOREC, Koprivničko grafičari, str. 29. – 31.

O sadržaju pojedinih letaka koji su tada otisnuti u Koprivnici vidjeti: HORVATIĆ, Proglasi, str. 42. – 50.

⁵¹ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2, str. 47. – 50., POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

⁵² DOBRILA PEPO, Život i rad, str. 574. – 575., 581. – 582.

⁵³ Građa, knjiga 8, dokument 65, str. 319. – 332., Izvještaj Okružnoga NOO Bjelovar o političkoj situaciji, organizacijskom stanju i radu tajništva, komisija i odjela, 4. veljače 1944.

⁵⁴ Isto, knjiga 7, dokument 84, str. 310. – 312., Izvještaj Okružnoga NOO Bjelovar ZAVNOH-u o političkoj situaciji i organizacijskom stanju, 28. studenoga 1943.

⁵⁵ DIZDAR, Razvoj, str. 27. – 28.

⁵⁶ Građa, knjiga 8, dokument 8, str. 42. – 43., Naredba Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o formiranju Komande bjelovarskoga područja i Komande mjesta Đurđevac, 5. siječnja 1944.

Partizanska vlast je uskoro uspostavljena i u drugim mjestima đurđevačke Podravine.⁵⁷ Prvi bataljun Bjelovarskog NOP odreda, koji je djelovao u Podravini, organizirao je tijekom prve polovice siječnja 1944. dva zbora u Novigradu (s prisutnih 100 i 500 ljudi), dva u Virju te po jedan u Đurđevcu i Sokolovcu. Na zborovima se govorilo o ciljevima NOB-a te vojnoj i političkoj situaciji u svijetu.

Upravljajući teritorijem Podravine snage NOV-a krenule su s mobilizacijom ljudstva u svoje postrojbe, no ona nije odrađena na razini koju su komunisti očekivali.⁵⁸ Ipak u kotaru Koprivnica je do sredine studenoga 1943. mobilizirano preko 400 partizana.⁵⁹ Dobrim dijelom i zahvaljujući mobilizaciji nakon osvajanja koprivničke Podravine sredinom prosinca je u Malom Pogancu osnovana 32. divizija u čiji su sastav ušle udarna brigada »Braća Radić« i brigada »Matija Gubec«. Divizija je imala oko 1500 vojnika. U Rasinji je već 19. siječnja 1944. formiran 10. korpus kojeg su činile 32. i 33. divizija te Kalnički, Zagorski i Zagrebački odred.⁶⁰

Mobilizacija u đurđevačkoj Podravini u siječnju 1944. zakomplicirala je odnos između NOP-a i stanovništva. Okružni komitet Bjelovar je u izvješću od 27. siječnja 1944. naveo da se na đurđevačkom području osjećalo previranje zbog partizanske mobilizacije, koja nije uspjela jer su organizacije bile preslabe da je pripreme.⁶¹ U izvješću 4. veljače Okružni komitet pak spominje pogoršanje političke situacije zbog partizanske mobilizacije. Među stanovništvom se počelo govoriti kako snage NDH pripremaju ofenzivu na partizanski teritorij Podravine, što je NOP-u otežavalo suradnju s narodom jer su mnogi strahovali od ustaške odmazde.⁶²

Početak veljače 1944. POC za gornju Hrvatsku izvijestio je da su mnogi tijekom mobilizacije pobjegli u vinograde, te se počelo govoriti da se osniva »vinogradarska brigada«.⁶³ Među pristašama NOP-a je došlo do ideje da se osnuje đurđevačka brigada koja bi ostala na području tog kotara, no to se u praksi nije još jedno vrijeme obistinilo. Mnogi stanovnici nisu željeli otići u borbu na druga područja pa su zato radije izbjegavali mobilizaciju. Tada se na mobilizaciju u partizane u đurđevačkom kraju odazvalo manje od polovice pozvanih, a mnogi od mobiliziranih pobjegli su preko Drave i pridružili se vojnim jedinicama NDH. U Novigradu se mobiliziranim ljudima čak prijeto da će ih se u slučaju odbijanja odlaska u partizane zatvoriti u logore, da će im imovina biti konfiscirana a obitelji protjerane u Slavoniju.⁶⁴

U Okružnom komitetu Bjelovar su mjesec dana kasnije priznali da su pogriješili s provedbom mobilizacije u Podravini jer je krivo ocijenjena situacija.⁶⁵ Od svih pozvanih na mobilizaciju u kotaru Koprivnica se odazvalo 60%, a u kotaru Đurđevac 40%, dok su se ostali razbježali po vinogradima. Ukupno je u ova dva kotara tijekom partizanske mobilizacije i oko 150 ljudi otišlo na stranu NDH.⁶⁶

⁵⁷ Isto ; knjiga 7, dokument 206, str. 814. – 816., Izvještaj Komande mjesta Pitomača, 31. prosinca 1943.

⁵⁸ Isto, dokument 84, str. 310. – 312., Izvještaj Okružnoga NOO Bjelovar ZAVNOH-u o političkoj situaciji i organizacijskom stanju, 28. studenoga 1943.

⁵⁹ Isto, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2 , str. 47. – 50., POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

⁶⁰ DIZDAR, Razvoj, str. 26. – 30.

⁶¹ Građa, knjiga 8, dokument 48, str. 246. – 247., Izvještaj Okružnoga komiteta KPH Bjelovar o preseljenju Okružnog komiteta u Borovljane ta o političkoj situaciji u kotarima Križevci i Đurđevac, 27. siječnja 1944. Okružni komitet HPH Bjelovar je krajem siječnja 1944. radi sigurnosti preselio svoje sjedište na područje Podravine, u Borovljane kod Novigrada Podravskog.

⁶² Isto, dokument 65, str. 319. – 332., Izvještaj Okružnoga NOO Bjelovar o političkoj situaciji, organizacijskom stanju i radu tajništva, komisija i odjela, 4. veljače 1944.

⁶³ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2, str. 118. – 121., POC za gornju Hrvatsku – Polit. obavještajni izv. Za siječanj, 2. veljače 1944.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto, 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 1, br. 4391., OK KPH Bjelovar – Oblasnom komitetu KPH za Zagrebačku oblast, 25. veljače 1944.

⁶⁶ Isto.

POSTUPANJE S RATNIM PLIJENOM, TE NEDISCIPLINA I NEPRAVILNOSTI POBJEDNIČKIH JEDINICA

Osvajanjem Koprivnice snage NOP-a domogle su se velike količine oružja, vojne opreme i prehrambenih namjernica. Komanda Kalničkog područja stoga se u narednom razdoblju bavila izvlačenjem velike količine ratnog plijena iz Koprivnice na sigurnije područje Kalnika. Zaplijenjeno je bilo oko 50 vagona pšenice, raži, kukuruza, zobi i pšeničnog brašna, sedam vagona šećera, tri vagona soli, nekoliko vagona potkova, 15 vagona papira za tiskanje novina, nekoliko vagona bakrene žice za telefonske linije, jedan vagon porculanskog posuđa i mnogo drugog materijala. Izvlačenje ratnog plijena je otežavalo kišovito vrijeme, a odvoz je zbog opasnosti od avionskih napada organiziran tokom noći. Kod organizacije kola za prijevoz pomogao je gradski NOO, a otpremanje materijala s kolodvora kontrolirali su zamjenik komandanta Kalničkog područja i njegovi suradnici. Svaki pojedinac koji je preuzeo materijal za odvoz dobio je potvrdu, dok je na lokaciji gdje je roba odvožena kontrolirano da li je sve dovezeno, pa je potom roba preuzeta. I uz takvu kontrolu bilo je slučajeva da su si pojedini seljaci nekoliko vreća soli ili šećera odvezli kućama, o čemu je bio obaviješten Štab II. operativne zone.⁶⁷

U Pokrajinskom obavještajnom centru su također imali informacije da su civili koji su vozili plijen na partizanski teritorij uzimali su za sebe dio, pa je tako na odredišta dovezeno tek pola vreća šećera od ukupnog plijena. Evakuacija ratnog plijena iz Koprivnice obavljala se puna dva mjeseca. U tom je razdoblju nekoliko tisuća ljudi s preko 500 do 1000 kola radilo na poslovima odvoza.⁶⁸

Ratni plijen iz Koprivnice većim dijelom je otpremljen izvan Podravine. Najveći dio prehrambenih namjernica otpremljen je na partizanski oslobođeni teritorij za prehranu partizanskih jedinica na cijelom sektoru. Tek dva vagona pšenice, te dio šećera i soli, stavljeno je na raspolaganje gradskom NOO-u radi prehrane stanovništva, dok se daljnja prehrana stanovništva organizirala od uzimanja ušura. U Koprivnici je zaplijenjeno i skoro 10 milijuna kuna u novcu, od čega je 2 milijuna poslano Centralnom komitetu a ostalo je korišteno za potrebe jedinica na području sektora.⁶⁹

Na konferenciji u Štabu 28. divizije 10. studenoga odlučeno je da se dvije koprivničke tiskare presele na oslobođeni teritorij u Slavoniju – tiskara Viktora Senjana koja je konfiscirana i tiskara Valka Lobarca. I najveći dio papira koji je zaplijenjen na željezničkoj stanici prebačen je u Slavoniju. Prebacivanje ovog materijala krenulo je već 11. studenoga a da bi se sve odvezlo bilo je potrebno 120 seljačkih kola.⁷⁰

Uza sav dobiveni ratni plijen vršila se i rekvizicija, što potvrđuje izvješće Štaba II. operativne zone od 26. studenoga u kojem se ističe da su partizanski intendanti koji su vršili rekviziciju često grijehili u postupku rekviriranja hrane i potrepština za vojsku. Grijehili su iz razloga jer nisu bili upućeni u propise o tome te su brkali postupke rekvizicije i konfiskacije.⁷¹

Tijekom vojnog zauzimanja Koprivnice dogodile su se razne nepravilnosti u postupanju pobjedničkih snaga, a pojedine je zabilježio Pokrajinski obavještajni centar (POC) za Gornju Hrvatsku u svom izvješću Glavnom obavještajnom centru 14. studenoga.⁷² Kako je nakon ulaska u grad počela potraga za suradnicima režima i ostacima poražene vojske, POC navodi da su u uhićenjima »petokolonaša« sudjelovali i oni koji za to nisu bili odgovorni i da su se pretresi kuća radili bez plana, te su ih obavljali i partizani i civili. Pojedini civili su u cijeloj gužvi počinili i pljačku, kao primjerice u dva dućana s tekstilnom robom iz kojih je odneseno mnogo odijela, štafa i drugog materijala. Dva partizana su na

⁶⁷ Isto, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

⁶⁸ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2 , str. 47. – 50., POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

⁶⁹ Građa, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

⁷⁰ LOBOREC, Koprivničko grafičari, str. 29. – 31.

⁷¹ Građa, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

⁷² HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2 , str. 47. – 50., POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

ulici i strijeljana zbog počinjene pljačke. Civili su zalazili u privatne kuće, pa su primjerice odnesene neke stvari iz hotela »Car«. Uzimani su i vojnički bicikli, pa je tako od 1000 bicikala domobrana koturaša partizanima došlo u ruke tek oko 300. Prema izvješću POC-a najviše je pljačkaša u grad dolazilo iz okolnih sela Vinice, Močila i Močilskog brega.⁷³

Štab Druge operativne zone u svom izvješću od 15. studenoga, u kojem izvještava o uspješnom zauzimanju Koprivnice, navodi i problem vezan uz dezertiranje novopridošlih vojnika u Brigadi »Braće Radića« i Kalničkom NOP odredom.⁷⁴ Ističe se i nedovoljno iskustvo jedinica u borbama u gradu jer mnogi neprijateljski vojnici uspjeli su pobjeći a u nekoliko navrata su izvršeni i protunapadi ustaša. Zato je određeno da se organizira tečaj na kojem bi se vojnici osposobljavali za borbu. Izvješće ističe i primjere nediscipline jer je bilo slučajeva da su se pojedinci presvlačili u odore neprijateljskih vojnika odmah nakon njihovog zarobljavanja, što je krnjilo ugled partizana i izazivalo nezadovoljstvo kod vojnika koji su držali zasjede jer se tako onemogućavala planska podjela plijena.⁷⁵

Usljed same bitke i nakon nje nastala je značajna materijalna šteta, a posebno na željeznici. Na željezničkoj stanici je zapaljena lokomotiva i 300 vagona.⁷⁶ U Koprivnici su razorene sve skretnice i uređaj za okretanje lokomotive, te je uništena željeznička pruga i svi mostovi do stanice Botovo.⁷⁷

I poražena strana je dala svoje viđenje o postupanju napadača. Iz operativnog odjela Glavnog stožera domobranstva su već u vrijeme napada izvijestili da partizani pljačkaju grad, a posebno željezničku stanicu gdje iz vagona odvlače brašno u smjeru Ludbrega.⁷⁸ Ustaški agent »1001« u svom izvješću o stanju u Koprivnici od 29. siječnja 1944. navodi da je u gradu nakon dolaska partizana nastupilo »samovlašće partizanske rulje koja se bacila na pljačku državne i narodne imovine.«⁷⁹ Prema njegovom navodu partizani su se podijelili u grupe i najprije pljačkali željezničku postaju, te zatim trgovine. Sva se pokretnina potom otpremila u Ribnjak, Veliki Poganac, Ludbreški Ivanec, Prkos, Sredice i druga mjesta na Bilogori i Kalniku. Roba se odvozila na nasilno oduzetim kolima obližnjih seljaka, a odvoz je trajao desetak dana. Mnogo potrepština je prema navodu agenta »1001« odvučeno i lokalno stanovništvo, a najviše seljaci iz Koprivničkog Ivanca. Svi uredi u gradu su bili uništeni, kao i spisi, a blagajne su bile razvaljene i novac odnesen. U gradu je prema njegovom viđenju zavladao bezvlašće, svi su se plašili a partizane je jedino zanimalo dnevno priređivanje skupština za vlastite ciljeve. Svima koji nisu željeli dolaziti na sastanke prijetilo se strijeljanjem ili prisilnim radom.⁸⁰

Loše kritike su pratile i Bjelovarski partizanski odred koji je djelovao na području Bilogore i đurđevačke Podravine. Štab Druge operativne zone smatrao je taj odred jednim od najslabijih na tom području jer nije imao većih akcija, te njegovi pripadnici nisu bili dovoljno borbeni i disciplinirani.⁸¹ Stanje u Bjelovarskom odredom sredinom siječnja 1944. opisao je i novi sekretar odreda Jovo Rakinić.⁸² Uz kritiku zapovjednom kadru ističe da je vojska bila dosta nedisciplinirana pa su pojedine jedinice činile

⁷³ Isto.

⁷⁴ Građa, knjiga 7, dokument 51, str. 194. – 199., Izvješće Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama za oslobođenje Koprivnice, 15. studenoga 1943.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2 , str. 47. – 50., POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

⁷⁸ Građa, knjiga 7, dokument 32, str. 125. – 126., Iz dnevnog izvještaja 313 Operativnog odjela Glavnog stožera domobranstva NDH, 9. studenoga 1943.

⁷⁹ DESPOT, Vrijeme, str. 124. – 128., Izvješće agenta »1001« od 29. siječnja 1944.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Građa, knjiga 8, dokument 190, str. 737. – 745., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o borbama jedinica pod njegovom komandom u prosincu 1943., 28. prosinca 1943.

⁸² HDA, 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 1, br. 4389., Sekretar bjelovarskog partizanskog odreda – Izvještaj o stanju i radu bataljunskih biroa Bjelovarskog partizanskog odreda za vrijeme od 25. prosinca 1943. do 15. siječnja 1944., 15. siječnja 1944.

izgrede, zlostavljale i tukle ljude. Naročito je u tome prednjačio 2. bataljun odreda koji je zbog izgrede u selima kod Bjelovara navukao na sebe neprijateljsko raspoloženje hrvatskog stanovništva.⁸³

KAŽNJAVANJE »NARODNIH NEPRIJATELJA«

Nakon što su partizanske snage uspostavile kontrolu nad Koprivnicom, Komanda mjesta je u suradnji s NOO-om i obavještajnom službom krenula u uhićenja neprijatelja NOP-a i suradnika ustaškog režima. Zajedno s vojnim jedinicama NDH pobjegli su iz grada mnogi koji su bili na strani ustaškog režima. Oni koji nisu uspjeli otići postali su mete progona pa je nakon preuzimanja vlasti u gradu koprivnički NOO napravio popis neprijatelja NOP-a.⁸⁴ Mnogima od njih je tako i suđeno te su proglašeni »narodnim neprijateljima«.⁸⁵

Ustaški agent »1001« ističe u svom izvješću da su mnogi nepoćudni novom režimu bili uhićeni i lancima vezani odvedeni u Veliki Poganac. Tamo su isto odvedeni i zarobljenici u borbi a preživjeli su oni koji su imali prijatelje među istaknutim partizanima. Točan broj ubijenih u Pogancu je bio nepoznat, no agent »1001« je smatrao da je tamo ubijeno oko 80 osoba. Mnogi zarobljenici prešli su i u partizane samo da ne budu strijeljani.⁸⁶

Rajonski obavještajni centar (ROC) Bjelovar uputio je Komandi mjesta Koprivnica 18. studenoga popis osoba koje je trebalo u gradu Koprivnici i okolici uhititi. Od strane partizanskih obavještajaca stigli su podaci za petoricu ustaška časnika koji su sudjelovali u borbama u Bosni 1941., a poslan je i popis osoba čija su imena nađena u glavnoj knjizi ustaškog logora u Koprivnici, osoba do kojih se došlo na temelju spiska dobivenog od časnika i dočasnika grada Koprivnice, te drugih za koje je određeno uhićenje.⁸⁷ Par dana kasnije je komanda mjesta Koprivnica od bjelovarskog ROC-a primila podatke o novim osobama koje su uhićene i upućene na vojno-sudski odsjek.⁸⁸

Vojni sud Kalničkog područja osudio je 20. prosinca na smrt strijeljanjem 14 ustaša iz Koprivnice i okolice.⁸⁹ U presudi se navodi da su surađivali s ustaškim izdajicama i učestvovali u progonima, stradanjima i ubojstvima poštenih i mirnih građana, radi čega su proglašeni »narodnim neprijateljima« i radi toga im je suđeno, te je smrtna kazna nad njima i izvršena.

U članku »Partizansko vladanje u Koprivnici« objavljenom 26. ožujka 1944. u režimskom listu »Nova Hrvatska« popisano je 40 osoba, ustaša i njihovih suradnika, koje su uhićene i odvedene u Veliki Poganac, gdje su i ubijene.⁹⁰ Na popisu su među ostalima i istaknuti koprivnički ustaše: logornik Mijo Udbinac, zapovjednik ustaške pripremljene bojne Alojz Sabadi, zapovjednik ustaške mladeži Podhraški i drugi. Članak navodi da je ubijeno i još nekoliko pripadnika »Hrvatskih oružanih snaga.«⁹¹

Proglasom 21. prosinca 1943. građani Koprivnice su obaviješteni o izgnanstvu članova obitelji pripadnika ustaškog pokreta (očevi, majke, supruge djeca i drugo srodstvo). Komunističke vlasti su objašnjavale da su pojedini građani Koprivnice u vezi s izbjeglim ustašama iz Koprivnice te se pripadnike

⁸³ Isto.

⁸⁴ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2, str. 47. – 50., POC za Gornju Hrvatsku – Glavnom obavještajnom centru, 14. studenoga 1943.

⁸⁵ Građa, knjiga 7, dokument 76, str. 281. – 284., Izvještaj Štaba Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske o radu Komande kalničkog i moslavačkog područja nakon oslobođenja Koprivnice, 26. studenoga 1943.

⁸⁶ DESPOT, Vrijeme, str. 124. – 128., Izvješće agenta »1001« od 29. siječnja 1944.

⁸⁷ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 17, 4.10, str. 91. – 93., ROC Bjelovar – Komandi mjesta Koprivnica, 18. studenoga 1943.

⁸⁸ Isto, br. 99., ROC Bjelovar – Komanda mjesta Koprivnica, 23. studenoga 1943.

⁸⁹ Građa, knjiga 7, dokument 168, str. 677. – 678., Presuda vojnog suda komande Kalničkog područja o osudi na smrt i strijeljanje četrnaest ustaških izdajica iz Koprivnice i okolice, 20. prosinca 1943.

⁹⁰ Franjo HORVATIĆ, Ustaški zločini i teror u Koprivnici 1944. i 1945. godine, Podravski zbornik 6, Koprivnica, 1980., str. 35. – 37.

⁹¹ Isto.

ustaških obitelji optuživalo za odavanje položaja NOV-a, pomoć ustašama, itd. Najavljeno je da će se izgnanstva ponavljati ukoliko se za još neke pojedince utvrdi da rade protiv NOP-a.⁹²

Pod udarom komunističkih vlasti našli su se svi koji su bili vezani uz ustaški režim, pa tako i pripadnici formacija Bijele garde.⁹³ U studenom 1943. je uhićen član Bijele garde Viktor Galinec koji je na ispitivanju od 22. do 25. studenoga otkrio mnoge podatke o cijeloj organizaciji i o aktivnostima Bijele garde na području Podravine. Osim Galince u Koprivnici je uhićeno još 16 osoba za koje se sumnjivalo da imaju veze s Bijelom gardom. Ove osobe su tad zatvorene kod Vojnosudskog odsjeka Komande Kalničkog područja.⁹⁴ U Koprivnici je 29. studenoga uhićeno još 30 pripadnika Bijele garde, koji su ispitani te su preko njih partizani došli i do informacija o Glavnom odboru organizacije u Zagrebu.⁹⁵

Iako su partizani imali kontrolu nad Podravinom još uvijek je na tom području bilo ljudi sklonih ustaškom režimu. U partizanskom Područnom obavještajnom centru za gornju Hrvatsku su imali informacije o mnogim takvim osobama no ipak ih nisu odmah uhitili, već su ih pratili i djelovali prema potrebi. Masovna uhićenja se nisu prakticirala kako to ne bi izazvalo revolt naroda.⁹⁶

PROMIŠLJANJA PARTIJSKIH DUŽNOSNIKA O POLITIČKOJ SITUACIJI U PODRAVINI

Svoje viđenje političke situacije u Podravini nakon uspostave partizanske vlasti dali su u svojim izvješćima partijski dužnosnici koji su u vrijeme »Podravske republike« boravili na tom području. Kroz ta povjerljiva izvješća jasno se mogu vidjeti politički stavovi većine Podravaca, ali i stavovi komunističke vrhuške prema HSS-u odnosno političkoj stranci čiji su utjecaj među masama željeli preuzeti.

Izaslanik ZAVNOH-a Oleg Mandić poslao je 20. studenoga 1943. tajniku Izvršnog odbora ZAVNOH-a Pavlu Gregoriću referat o političkom stanju u Podravini i Koprivnici.⁹⁷ On u kontekstu partizanskog zauzimanja gradova sjeverne Hrvatske ističe problem vezan uz pomanjkanje »prigodnih političkih kadrova« jer su ljudi na terenu bili prilagođeni seoskom mentalitetu i slabo su poznavali mentalitet građana. Navodi isti tako da su se stanovnici gradova još uvijek nalazili pod dojmom ustaške propagande, te nisu bili upućeni u ciljeve NOP-a. To je očito uzrokovalo razne nesuglasice u Koprivnici pa je bilo potrebno ljude upoznati s politikom NOP-a. Mandić je zato prilikom zasjedanja gradskog NOO-a, zajedno s Milanom Mesarićem iz bjelovarskog Okružnog komiteta, održao edukaciju o budućem smjeru rada koprivničkog NOO-a.

⁹² DESPOT, Vrijeme, str. 137., Proglas Komande mjesta Koprivnica od 21. prosinca 1943. o protjerivanju članova obitelji ustaških dužnosnika

⁹³ Bijela garda bila je osnovana tijekom ljeta 1943. radi ambicija ustaškog vodstva da se zbog nedostatka pristaša i vojske u selima ponovo aktiviraju oružane postrojbe slične nekadašnjoj Hrvatskoj seljačkoj i građanskoj zaštiti. Kako se bi se seljaštvo mobiliziralo u ove oružane formacije pokušala se koristiti retorika pozivanja na predsjednika HSS-a Vladka Mačeka i vrednote HSS-a, a nositelji komunikacije prema širim masama bili su proustaški orijentirani HSS-ovci. Prva jedinica Bijele garde u Podravini formirana je u Đurđevcu 18. kolovoza 1943., a Bijela garda se nakon toga postepeno ustrojila u mnogim podravskim selima. Mnogi su se u ove jedinice pridružili i zbog toga što pripadnici Bijele garde nisu trebali ići u borbe na druge fronte već su imali zaduženje da brane svoje selo ili svog kraj od partizana. Kad su seljaci uvidjeli da se radi o prevari te da iza Bijele garde stoji ustaški režim neki su napustili ove postrojbe, no Bijela garda se u Podravini održala do kraja rata. Više o osnivanju Bijele garde u Podravini: Vladimir ŠADEK, Politika ustaša i komunistička prema haesesovcima u kotarima Koprivnica i Đurđevac (1941–1943) // 110 godina Hrvatske seljačke stranke, Zagreb, 2015., str. 403. – 418.

⁹⁴ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.2, str. 69. - 70., POC za Gornju Hrvatsku – glavnom obavještajnom centru, 2. prosinca 1943.

⁹⁵ Građa, knjiga 7, dokument 87, str. 328. – 330., Izvještaj Rade Bulata Štabu Druge operativne zone o stanju u jedinicama koje se nalaze u Hrvatskom zagorju i oslobođenoj Koprivnici, 29. studenoga 1943.

⁹⁶ HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 13, 4.0.3, str. 109. – 111., POC za gornju Hrvatsku – ROC Koprivnica-Križevci, 31. siječnja 1944.

⁹⁷ Građa, knjiga 7, dokument 68, str. 247. – 248., Pismo Olega Mandića Pavlu Gregoriću, tajniku Izvršnog odbora ZAVNOH-a, o političkoj situaciji u Podravini i Koprivnici, 20. studenoga 1943.

Mandić je ustvrdio da se stanovništvo Koprivnice i okolnih sela držalo pasivno i da je slabo pristupalo u redove partizana, a što potvrđuju i problemi s mobilizacijom koji se spominju u ranijim poglavljima. Mandić sukladno tome zaključuje da su Podravicima bili važniji »privatni interesi« i »lični bolji-tak« i da su se zato nerado izlagali partizanskom životu.⁹⁸

U novom izvješću iz prosinca 1943. Mandić se osvrnuo na političku situaciju i naveo da su križevački, koprivnički i đurđevački kraj još uvijek kule HSS-a i da je utjecaj vodećih HSS-ovaca na seljaštvo ogroman.⁹⁹ Čak su i odbornici NOO-a većinom bili HSS-ovci, a u Koprivnici je primjetan bio i utjecaj svećenstva. Unatoč tome što su podravski HSS-ovci imali važnu ulogu u stvaranju partizanskog HSS-a, a samim time i u pridobivanju seljaka na stranu NOP-a, Mandić tada prilično kritički nastupa prema HSS-u u Podravini.¹⁰⁰ On je smatrao da je pogrešno misliti da je HSS oslabljen cijepanjem na lijevo i desno krilo jer se posljedice pristupanja IO HSS-a NOB u Podravini nisu ni osjećale. Smatrao je da većina vođa HSS-a i unutar NOO-a (također i jedan od braće Gaži) igra dvoličnu igru, jer »...vrlo vješto rovere i agitiraju u reakcionarnom duhu među beskompromisno im odanim seljaštvom, koje ih slijepo sluša. Uglavnom šire tezu da će Engleska sklopiti separatan mir s Njemačkom i onda zajedno s ovom i Japanom udariti na Sovjetski Savez koji neće biti u stanju da odoli ovoj koaliciji...«¹⁰¹ Čak je navodio da HSS-ovci u Podravini i dalje podržavaju veze s ustaškim uporištima, a primjer za to je osnivanje Bijele garde. Seljaci su se plašili da bi im u slučaju pobjede NOB-a bila oduzeta zemlja i da će »...svi bez razlike jesti iz jednog kazana...«¹⁰²

Pokušaji komunista da ova razmišljanja promjene bili su neuspješni. Mandić je imao dojam da su vodeći HSS-ovci partizane i NOB uglavnom doživljavali kao manje od dva zla između kojih su morali birati. Također navodi da IO HSS-a nije poduzeo ništa da se prekine rovarjenje lokalnih HSS-ovaca i da se prekine s »...inertnom i egoističnom neodlučnošću Podravca...«¹⁰³ Mandić dalje ističe stav da se takva razmišljanja neće uspjeti promijeniti jer seljak ipak radije ide u polje nego u rat, te da pasivnost Podravaca uzrokuje njihovo slabo sudjelovanje u NOV-u. Ističe i primjer kad je jedan politički komesar u nekom selu proglasio opću mobilizaciju svih sposobnih za oružje, pa se dogodilo da se 30% seljaka prijavilo, 50% je pobjeglo u šumu, a 20% je otišlo ustašama.¹⁰⁴

Poznati podravski naivni slikar, tada vijećnik ZAVNOH-a, Franjo Mraz u pismu tajniku ZAVNOH-a Pavlu Gregoriću također je u studenom 1943. dao svoje viđenje stanja na širem bjelovarskom području, među koje je bila uvrštena i Podravina.¹⁰⁵ Cijelo to područje Mraz je ocijenio kao politički najzapuštenije, u koje je potrebno poslati dobre političke radnike radi osposobljavanja NOO-a za njihov rad. Kako je HSS u cijelom kraju bio najsnažnija politička snaga među masama i Mraz se kritički obrušio na tu

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ Isto, dokument 181, str. 709. – 714., Izvještaj Olega Mandića ZAVNOH-u o utiscima o političkoj situaciji i radu NOO-a na području bjelovarskog okruga, 23. prosinca 1943.

¹⁰⁰ Najistaknutiji podravski HSS-ovac Franjo Gaži iz Hlebina je 29. travnja 1944. u Taborištu kraj Slunja izabran za predsjednika partizanskog Izvršnog odbora H(R)SS-a., a Stjepan Prvić je ranije postao članom ZAVNOH-a. Zahvaljujući svom radu na približavanju HSS-a NOP-u podravski HSS-ovci dobili su vrlo važne dužnosti i u Narodnoj vladi Hrvatske koja je formirana u travnju 1945. Franjo Gaži je zauzeo poziciju potpredsjednika Vlade, Tomo Čiković je postao ministrom poljoprivrede i šumarstva, a na toj ga je poziciji kasnije naslijedio Stjepan Prvić. Isto tako u predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske 1945. ušli su podravski HSS-ovci Franjo Gaži kao jedan od potpredsjednika, Stjepan Prvić kao jedan od tajnika i Tomo Čiković kao član.

Više o HSS-u u vrijeme Drugog svjetskog rata: Zdenko RADELIĆ, Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950., Zagreb 1996., str. 134. – 139. ; Više o podravskom HSS-u između 1941. i 1943.: ŠADEK, Politika, str. 403. – 418.

¹⁰¹ Građa, knjiga 7, dokument 181, str. 709. – 714., Izvještaj Olega Mandića ZAVNOH-u o utiscima o političkoj situaciji i radu NOO-a na području bjelovarskog okruga, 23. prosinca 1943.

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto, dokument 91, str. 342. – 344., Pismo Franje Mraza Pavlu Gregoriću o političkoj situaciji na području bjelovarskog okruga, 29. studenoga 1943.

stranačku formaciju. Naveo je da su pojedini HSS-ovi oportunisti, koji su ranije bili pod zaštitom ustaša, u novim okolnostima štitili ustaše što je onemogućavalo njihovo kažnjavanje. Zato je predložio da se u Podravinu pošalju iskusniji borci iz Like i Korduna kako bi se ojačao komandni kadar i podigao borbeni moral partizanskih jedinica u Podravini. Podravinu je vidio i kao dobru logističku bazu za nabavu resursa za NOV i pasivne krajeve. Istaknuo je da je Podravina vrlo bogato područje s kojeg bi trebalo organizirati prebacivanje žita i otkup blaga, jer narod je imao dovoljno i bio je voljan prodati. Smatrao je da narod u Podravini ima mnogo novca pa da je potrebno poslati veći broj partizanskih obveznica za otkup.¹⁰⁶

Članica Glavnog odbora AFŽ-a Marica Zastavniković također je napisala izvješće nakon boravka na području bjelovarskog Okružnog komiteta.¹⁰⁷ Ona je u Koprivnici i podravskim selima sudjelovala na više skupova, te se uglavnom fokusirala na razmišljanja žena prema kojima su prvenstveno bili usmjereni njeni govori. U Koprivnici su nakon skupa žene za nju imale brojna pitanja. Zanimalo ih je stanje morala u partizanskoj vojsci, jer ustaška propaganda je širila priče da je svaka druga žena u partizanima trudna. Zanimalo ih je i pitanje vjere nakon rata, odnosno hoće li crkve ostati otvorene te hoće li djeca u školama učiti vjeronauk. U Koprivnici je pomagala NOO-u pa je primala građane koji su imali razna pitanja, a najviše su pitali da li su komunisti bezvjerci. U okolnim selima je ljude najviše zanimalo što će biti s njihovim posjedima nakon rata i kako će se zemlja razdijeliti. U Kloštru su se primjerice ljudi plašili kolektivizacije po uzoru na SSSR. U Molvama je NOO bio osnovan no ženama nisu dozvolili organiziranje, jer su smatrali da politika nije za žene, dok su one i same bile pasivne. Zaključila je da su ljudi uglavnom smatrali da će se ustaše vratiti pa se nisu željeli kompromitirati suradnjom s partizanima. Isto tako su se plašili dolaska Kozaka odnosno Crvene Armije, jer čuli su priče o njima kako su uništavali i pljačkali. Marica Zastavniković je isto tako došla do zaključka da su Podravci bili veliki pristaše HSS-a, te su često pitali za predsjednika Vladka Mačeka.¹⁰⁸

* * *

»Podravska republika« prestala je postojati nakon tri mjeseca partizanske vlasti. Srušena je nakon snažne ofenzive vojnih snaga NDH na područje Kalnika, Podravine i glavnih prometnica na tom teritoriju. Sam napad pod šifrom »Dubrovnik 2« započeo je 7. veljače 1944. a napadači su imali na raspolaganju 10.000 vojnika potpomognutih s 8-9 tenkova, dok su partizani teritorij branili s 2.500 vojnika. Ustaške snage brzo su prodirale te su već 9. veljače ušle u Koprivnicu i Ludbreg, te tijekom prodora počinile velike zločine u potkalničkim selima s većinskim srpskim stanovništvom.¹⁰⁹ Uslijed ofenzive radi straha od osвете u zbjeg je s partizanima otišlo oko 2000 civila s područja Kalnika i Koprivnice.¹¹⁰ Snage NDH nastavile su 21. veljače 1944. napade u Podravini pa su tako iz Virovitice izvršile prodor u kotar Đurđevac. Isti dan su zauzele Pitomaču, 23. veljače Đurđevac, te 24. veljače Virje.¹¹¹ Nakon zauzimanja Podravine ustaška vojska je uspostavila vlast na ponovno osvojenim područjima. Glavnu riječ u odlučivanju preuzeo je Rafael Boban, zapovjednik Crne legije i svih oružanih snaga NDH u koprivničkoj Podravini. U Podravini je tada nastupila nezapamćena strahovlada i konstantna strepnja stanovništva za vlastite živote jer se za svaku sitnicu moglo izgubiti glavu. Represija i javna smaknuća u

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto, dokument 187, str. 725. – 729., Izvještaj Marice Zastavniković o raspoloženju naroda prema NOP-u i aktivnosti žena u bjelovarskom okrugu, 26. prosinca 1943.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ DOBRILA Pepo, Prilozi, str. 167. - 169. ; DIZDAR, Pregled razvitka, str. 5. – 7.

¹¹⁰ Građa, knjiga 9 (15. ožujka – 31. svibnja 1944.), Zagreb, 1988., dokument 14, str. 64. – 71. Izvještaj Oblasno-ga komiteta KPH za zagrebačku oblast o političkoj situaciji, radu partije, itd., 23. ožujka 1944.

¹¹¹ HDA, 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 1, br. 4399., Kotarski komitet KPH Đurđevac – Okružnom komitetu KPH Bjelovar, 9. ožujka 1944. ; br. 4391., OK KPH Bjelovar – Oblasnom komitetu KPH za Zagrebačku oblast, 25. veljače 1944. ; DIZDAR, Pregled razvitka, str. 6.

organizaciji novih vlastodržaca podsjećali su Podravce da je za najveći dio tamošnjeg stanovništva tada započelo najstrašnije razdoblje Drugog svjetskog rata.¹¹²

ZAKLJUČAK

Područje partizanske »Podravske republike« bilo je među najvećim takvim cjelinama na današnjem području Hrvatske u vrijeme Drugog svjetskog rata (na području NDH uspostavljene su i poznatije »Bihačka«, »Fočanska« i »Drvarska republika«, kao i »Mučka republika« kod Splita), u kojoj se razvio dugotrajniji civilni život pod kontrolom NOP-a, te je kao takva nacionalno značajan fenomen za razdoblje Drugog svjetskog rata. Središte »Podravske republike« bio je grad Koprivnica, jedan od najvećih gradova koje su partizani do kraja 1943. zauzeli, a za NOP u Podravini su također bili važna i druga oslobođena mjesta u okolici poput Ludbrega, Novog Marofa, Đurđevca, itd.

Partizanske snage su područje sjeverozapadne Hrvatske zauzele iskoristivši premještanje vojnih snaga NDH nakon kapitulacije Italije. U dvije faze od početka studenog 1943. do siječnja 1944. pod kontrolu partizana došlo je i šire koprivničko područje. Sama Koprivnica je osvojena nakon snažne napadačke akcije dok je Đurđevac pao bez borbe. Cijelo ovo područje postaje centar aktivnosti NOP-a na kojem se mirno odvijao civilni život, naravno u skladu s revolucionarnim normama koje je zagovarala Komunistička partija. Uz nesmetan razvoj partijskih organizacija i mobilizaciju ljudstva, u takvim prilagođenim uvjetima bilo je mjesta i za kulturu te prosvjetni rad. Odmah nakon preuzimanja vlasti partija započinje svoj propagandni rad. Uz razna predavanja i skupove namijenjene cjelokupnoj populaciji na kojima se govorilo o ciljevima NOB-a, te promoviranje NOP-a putem razglasnih stanica i javnog prikazivanja filmova, od prvog dana organizirano je tiskanje i raspačavanje velikih količina propagandnih novina i letaka. Na slobodnom području NOO je organiziran u svim sredinama, a u pravilu većinu članova NOO-a čine raniji HSS-ovci, te dolazi do osnivanja raznih partijskih organizacija.

Što se tiče političkog stava većine stanovništva, valja istaknuti da su Podravci u vrijeme »Podravske republike« i dalje bili pristaše HSS-a i pratili su kakav će signal doći od Vladka Mačeka, koji tada vodi politiku čekanja. U to vrijeme polako se razvija partizanski HSS, a u Podravini vlada ogorčenje zbog sudbine pučkog tribuna Mihovila Pavleka Miškine, kojeg su ustaše 1942. ubile u logoru Stara Gradiška (logorski kompleks Jasenovac). Iako su čelnici podravskog HSS-a na čelu s Franjom Gažijem imali ključnu ulogu u organiziranju HSS-a unutar NOP-a, Podravci i dalje imaju dvojbu prema komunistima. Stanovništvo se prvenstveno plašilo kolektivizacije po uzoru na SSSR i dokidanja vjerskih sloboda. Iako su se partijski dužnosnici vrlo kritički izjašnjavali prema HSS-u, te ga nisu vidjeli kao dio političke scene nakon pobjede u ratu, ipak su ga koristili kao alat preko kojeg su nastojali doći do masa kako bi što više ljudi pridobili na svoju stranu.

Gospodarstvo na ovom oslobođenom području uvelike je bilo prilagođeno potrebama NOV-a. Ne samo da je valjalo prehraniti jedinice smještene u Podravini, nego se hrana slala i u druge krajeve budući da je Podravina imala snažnu poljoprivrednu bazu. Tako su goleme količine zaplijenjene hrane i opreme nakon napada na Koprivnicu otpremljene izvan Podravine. Odvoz ratnog plijena očito nije bio dovoljno dobro organiziran jer su se tijekom tog procesa dogodile brojne krađe. Tek manji dio ratnog plijena ostavljen je za potrebe podravskog stanovništva, a s druge strane se vršila i rekvizicija te su se namjernice prikupljale i putem dobrovoljnih priloga obrtnika i stanovništva. Dodatna motivacija za dobrovoljne priloge zasigurno su bile i stroge kazne za »narodne neprijatelje«. Različite nepravilnosti i pljačke dogodile su se i prilikom partizanskog zauzimanja Koprivnice, no one su bile rezultat nediscipline te su se kažnjavale. Isto tako se kažnjavala bilo kakva pljačka nakon uspostave vlasti NOO-a, kao i šverc, špekulantske aktivnosti i skrivanje hrane.

Pojedinci bliski ustaškom pokretu koji nisu uspjeli pobjeći ili su bili zarobljeni, nisu se dobro proveli nakon partizanskog osvajanja Koprivnice. Mnogi su proglašeni »narodnim neprijateljima« i strijeljani

¹¹² U ovaj kontekst se treba također staviti genocidna i represivna politika ustaškog režima prema manjinskom stanovništvu Židovima, Romima i Srbima, te protivnicima režima, nakon osnivanja NDH 1941. Tri godine nakon toga i većinsko hrvatsko stanovništvo našlo se između čekića i nakovnja, odnosno pod pritiskom da je svatko i uz najmanju sumnju mogao doći na udar bilo koje od zaraćenih strana.

bez suđenja, drugi su pak nakon uhićenja od strane revolucionarnih sudova osuđeni na smrt, dok su članovi obitelji pobjeglih ustaša prognane. Drugi pristaše režima NDH nisu bili odmah uhićeni već su praćeni od strane partizanskih obavještajaca, jer komunističke vlasti nisu željele izazvati revolt stanovništva provedbom masovnih uhićenja. Na ovaj način učinjena je odmazda prema pripadnicima ustaškog režima, što će samo biti fitilj za nova nasilja koja su uslijedila nakon povratka ustaša u Podravinu.

Komunističke vlasti na novoosvojenom teritoriju odmah započinju i s mobilizacijom Podravaca za partizanske postrojbe. Uspjeh je bio polovičan, no dovoljan za jačanje vojnih snaga NOV-a i uspostavu novih postrojbi. No isto tako ne i potpun jer mnogi Podravci nisu željeli napustiti svoje krajeve i otići u rat na druga područja. Zato se dogodilo da su mnogi pobjegli pred mobilizacijom («vinogradarska brigada») ili su se pak pridružili suprotnom taboru, što je posebno bilo izraženo na đurđevačkom području. Kasnije je i sam Okružni komitet Bjelovar priznao grešku u provedbi mobilizacije, koju ljudi nisu dobro prihvatili, pa je njome počinjena šteta i samom NOP-u.

Važnost »Podravske republike« za NOP je neupitna. Tri mjeseca partizani su uspjeli držati pod svojom kontrolom strateški i logistički važno područje. Osim što su se domogli brojnog materijala i hrane, uspjeli su na duže vrijeme prekinuti važan međudržavni željeznički koridor od Zagreba prema Mađarskoj, ali i regionalne prometne pravce kroz Podravinu i Zagorje. Uspostavom civilne vlasti pod svojom kontrolom uspjeli su mnoge Podravce pridobiti na svoju stranu, a naročito nakon što su stanovnici kasnije iskusili na svojoj koži kako funkcionira život pod kontrolom Crne legije. Padom »Podravske republike« za stanovništvo je uslijedila završna faza rata u kojoj su upoznali svu strahotu života između dvije zaraćene strane. Teror i represija Crne legije, za što ni partizanska strana nije ostajala dužna, postali su svakodnevna pojava u Podravini sve do kraja rata. Nastanak »Podravske republike« i njezin pad, tako su praktički postali okidač za sve strahote koje su tijekom 1944. i 1945. u Podravini uslijedile.

LITERATURA

Radovi

1. Bihaćka republika : Zbornik članaka, prva knjiga, Bihać, 1965.
2. Zvonimir DESPOT, Vrijeme Zločina, Zagreb – Slavonski Brod, 2007.
3. Zdravko DIZDAR, Pregled razvitka NOP-a u Podravini 1944. godine, Podravski zbornik 10, Koprivnica 1984., str. 5. – 27.
4. Zdravko DIZDAR, Razvoj NOB-a u Podravini u 1943. godini, Podravski zbornik 9, Koprivnica 1983., str. 7. – 31.
5. Ante DOBRILA PEPO, Prilozi za povijesti NOB-a koprivničkog kraja, Koprivnica, 1983.
6. Ante DOBRILA PEPO, Život i rad u oslobođenoj Koprivnici (7. XI 1943 — 9. II 1944)., Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, Varaždin, 1976., str. 566. – 586.
7. Ante DOBRILA PEPO, Život oslobođene Koprivnice 7. XI. 1943. do 9. II. 1944., Podravski zbornik 1, Koprivnica 1975., str. 62. – 76.
8. Milivoj DRETAR, Slobodna Podravina, Zagreb, 2013.
9. Venceslav GLIŠIĆ, Užička republika, Beograd, 1986.
10. Franjo HORVATIĆ, Proglasi, leci, plakati oslobođene Koprivnice 1943. i 1944. godine, Podravski zbornik 5, Koprivnica 1979., str. 42. – 50.
11. Franjo HORVATIĆ, Ustaški zločini i teror u Koprivnici 1944. i 1945. godine, Podravski zbornik 6, Koprivnica, 1980., str. 35. – 43.
12. Božena LOBOREC, Koprivnički grafičari i tiskara Papuk, Podravski zbornik 5, Koprivnica 1979., str. 26. – 41.
13. Zdenko RADELIĆ, Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950., Zagreb 1996.
14. Vladimir ŠADEK, Politika ustaša i komunista prema haesesovcima u kotarima Koprivnica i Đurđevac (1941–1943) // 110 godina Hrvatske seljačke stranke, Zagreb, 2015., str. 403. – 418.
15. Vojna enciklopedija, knjiga 8, Beograd, 1974.

Internet

1. Digitalizirani arhiv Glasa Podravine 1950. – 2008., URL:<http://dkt.arhivpro.hr/index.php?doctype=1&vrstadak=1&year=2008> (20. siječnja 2016.)
2. Dokumenti i knjige o Drugom svetskom ratu na teritoriji Jugoslavije i povezanim zbivanjima, <http://www.znaci.net/> (9. lipnja 2016.)
3. Josip JAGIĆ, Biti vitez u NDH: Elementi biografije Rafaela Bobana, URL:<http://www.slobodnifilozofski.com/2016/03/josip-jagic-biti-vitez-u-ndh-elementi.html> (20. travnja 2016.)
4. Partizani zauzimaju Koprivnicu 1943. TV kalendar, URL: https://www.youtube.com/watch?v=J0UNOG_qI7Q (18. siječnja 2016.)

Objavljena građa

1. Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945., knjiga 7 (studeni – prosinac 1943.), Zagreb, 1987.
2. Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945., knjiga 8 (1. siječanj – 15. ožujak 1944.), Zagreb, 1988.
3. Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945., knjiga 9 (15. ožujka – 31. svibnja 1944.), Zagreb, 1988.

Arhivska građa

1. Hrvatski državni arhiv (HDA):
2. 01.1491 : OZNA
3. 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar

Novine

1. Podravske novine, Koprivnica, 8(1945.) ; 9(1946.)

SUMMARY

After the fall of Italy and the transfer of military forces by the Independent State of Croatia to other areas, in autumn 1943 the Partisan forces realized a series of victories and conquered the area between Varaždin and Virovitica, known as the liberated area of the “Podravska Republic”. In November 1943, Koprivnica was also liberated, after which it became the centre of the “Podravska Republic”. Civilian life under the government of the National Liberation Committee evolved in the entire area, with various cultural, educational and propaganda activities. By entry into Koprivnica, the Partisans obtained large quantities of food and material, which were transported from Podravina, but they also took retaliatory measures against the prisoners and the arrested associates of the Ustasha regime. The partisans started with general mobilization which was only partially successful because many people of Podravina refused to go to battlefields far from their area. However, this did contribute to the establishment of new military units and strengthening of the National Liberation Army. The inhabitants of Podravina were mostly followers of the Croatian Peasant Party, who were afraid of the communist government because of possible post-war revolutionary measures in the rural area and abolishing religious freedom following the example of the USSR. The “Podravska Republic” ceased to exist in February 1944 after a powerful Ustasha attack, followed by horrific war crimes in the Kalnik villages.